

TRÆK AF GRØNLANDS KOLONISATION I DET 18. ÅRHUNDREDE

Af orlogskaptajn *Janus Sørensen*

På Hans Egedes indtrængende forestillinger om at opretholde handelen og missionen i Grønland besluttede kong Frederik IV at lægge begge dele ind under staten, og for at vinde Grønland for den dansk-norske krone måtte de fremmede købmænd og hvalfangere med væbnet magt vises bort fra landet.

I „Meddelelser om Grønland“, bind 61, omtales Nipisat syd for Holsteinsborg som det mest søgte hvalfangersted i Sydgrønland, idet hvalerne her holdt ind i sundet mellem Sarfánguaqlandet og Nipisat Øen, hvor de blev et let bytte for fangerne, fordi dyrene på grund af sundets ringe bredde ikke havde plads til at vende om under jagten.

I 1723 havde Hans Egede under en rejse nordpå fået underretning om, at der ved Nipisat fangedes store hvaler, og for at skaffe sig vished herom, brød han det følgende år i slutningen af februar op fra Håbets Ø med to chalupper, men måtte på grund af storm returnere.

På Hans Egedes forslag lod Bergenskompagniet, der havde handelen på Grønland fra 1723–26, et skib besejle Nipisat i 1724 medbringende fra Håbets Ø en missionær, en snes mand samt materialer til opførelsen af et vinterhus, og senere på året sendtes yderligere en købmand, en bogholder og 4 mand derop. Skipper Berent Hansen havde på sin rejse truffet 5 hollandske købmænd i Nipisat, som handlede med „de Vilde og af dem købte Hvalbarder samt Ren- og Ræveskind, og skønt udstyret med mange Sager fik de ikke solgt saa meget som en Knappenaals Værdi.“

Skibet overvintrede i Nipisat, som i 1725 inspiceredes af Hans Egede, der imidlertid i juni måned måtte returnere til Håbets Ø på grund af proviantmangel. Ud på sommeren samme år afbrændte hollandske hvalfangere skamløst det ny anlæg.

Efter sin hjemkomst til Godthåb skrev Hans Egede til Bergenskompagniet om anlæg af 10 kolonier og foreslog, at der ved hver af dem skulle ansættes en præst, 2 kateketer, 1 købmand for handelen og „8 Mand til Kompagniets Forretninger og Coloniens Underholdning, saasom Brænde at samle og Fiskeriet at bruge. Man var

da idelig i bedre Stand at have Øje med de Vildes Levned og holde dem under Tugt og Disciplin og med Frugt og Eftertryk at handle med dem til deres grundige Omvendelse, saa de ingensted kunde flygte hen fra os, hvor vi ikke kunne nå dem med Undervisning og Tugt.“

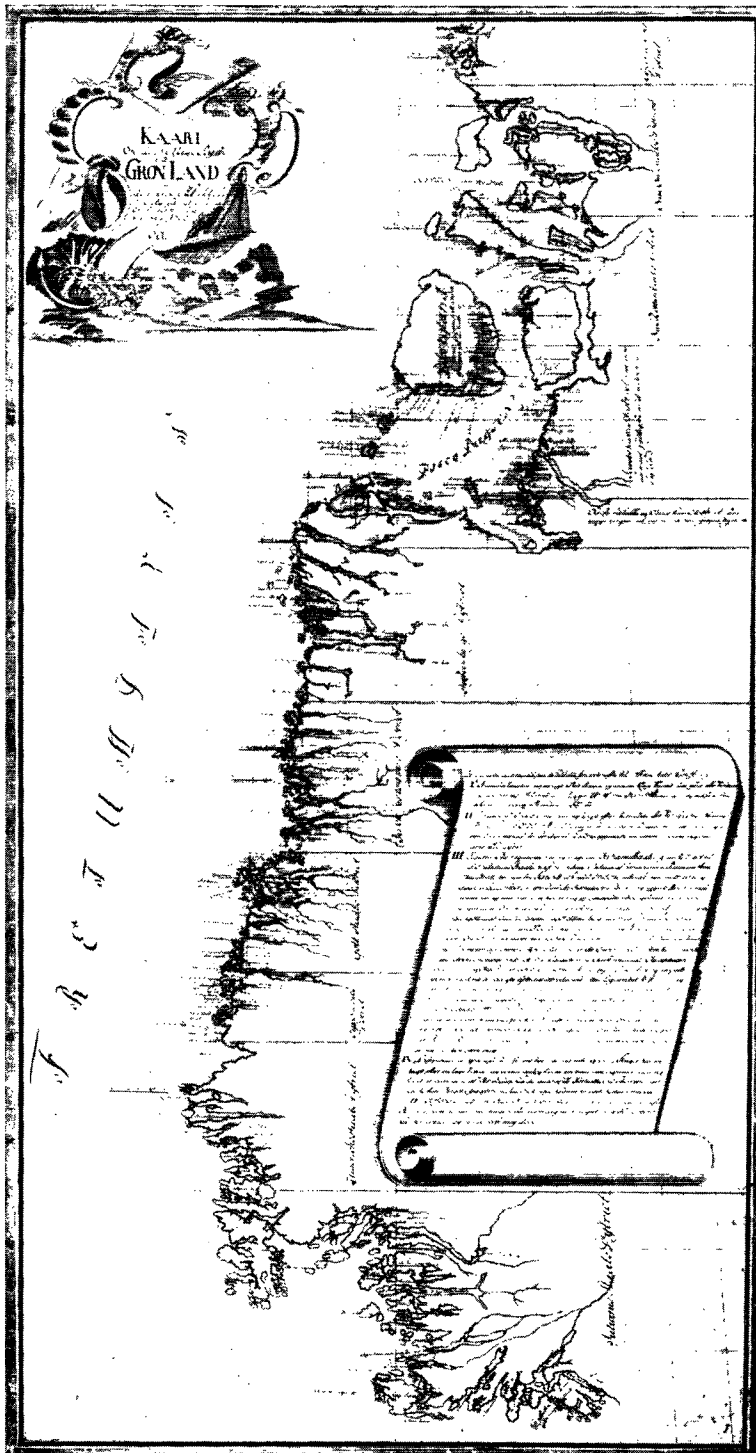
Videre tilføjer han: „Sønden for Colonien jeg har rejst, haver jeg observeret 5 folkerige Pladser, hvor 5 Colonier med Præster kan beskikkes, nemlig en ved 63° 20' omtrent norden for Sand-Landet (antagelig Grædefjorden eller Marraq), den anden Nord for Isvaagen omtrent ca. 62° 20' a 30' (formentlig omkring Frederikshåb Isblink), den tredie ved ca. 62° eller lidt sydligere (Frederikshåb), den fjerde ved ca. 61° (formentlig Arsuk Fjord) og den femte ved ca. 60° 40' (Julianchåb distrikt). Imellem Godthaab og Nipisat maate være 3 Colonier: Den første ved ca. 10 Mile nordenfor os, hvor der er en god Plads, godt Indløb for Skibet og den skønne Kirkevaag, den anden Coloni indenfor Sadelbjerget ved 65° 15' omtrent, og hvor der er en skøn, stor Laxeelv. den tredie ved 66°, lidt sydligere, hvor der er en temmelig Folkeforsamling. Norden for Nipisat og Sydbay, hvor fornemmes og skal være smukke Pladser og den allerbedste Handel, maa og stiftes 2 á 3 Colonier med Præster indtil Disco.“

Det gik ikke så godt for Bergenskompagniet, der havde fået kongens tilladelse til oprettelse af et lotteri, således at enhver, der ejede 200 rdl., skulle være pligtig til at købe et lod, den, der besad 400 rdl., 2 lodder og så fremdeles, købstæder o. l. skulle yde bidrag efter evne, men alt dette blev ikke efterkommet. Lotteriet var på 100.000 lodder á 1 rdl. og med kun 219 gevinster.

I sin finansielle nød besluttede kompagniet at lade et skib hjemføre 2 unge grønlandere i nationaldragt, fremvise for kongen og hoffet og udøve deres eskimoiske idrætter. Da kongens fødselsdag netop indtraf dagen efter deres ankomst, blev grønlanderne fremstillet for majestæten på Fredensborg slot. Den 9. november s. å. overværede Københavns befolkning en regatta på slottets kanaler, hvor bl. a. de to grønlandere fra deres kajaker udslyngede kastepile efter ænder, man havde udsat i kanalerne, og hele regattaen sluttedes af 6 chalupper med grønlandske produkter udspændt på masterne: Bjerne-, sæl- og renskind, hvalbarder og enhjørningshorn samt kulørte skitser forestillende grønlandske dyr og jagtscener.

Denne propaganda, og al anden anstrengelse for at holde kompagniet oven vande, lykkedes ikke, og i 1727 oprettedes Den kongelige Handel.

Det blev ikke Hans Egede forundt under sit ophold i Grønland at se sine ønsker opfyldt om anlæg af de 10 foreslåede kolonier, endskønt han foruden oprettelsen af logen Nipisat også tidligere havde foreslået oprettelsen af en koloni i Disko Bugt. Vinteren 1731-32 blev den mest triste og opslidende af alle, Egede hidtil havde oplevet i landet.

Meget interessant kort over „Vestgrønland og de danske Etablissementer sammesteds“ konstrueret og tegnet år 1783 af O. Olavsen.

Med de primitive hjælpemidler, man havde i 1783 til kortlægning af så stort et landområde som Grønland, kan det ikke undre, at kortet er en del fortegnet. Mest bemærkelsesværdigt er det, at selve Kap Farvel er aflagt vestligst på en ca. 125 sømil østgående kyststrækning, og at Nanortalik er angivet at ligge på en lille ø syd for Kap Farvel.

Såvel nord for Frederikshåb (Isbugten) som nord for Godthåb er landet meget indskåret dannende større bugter. Endvidere er Arveprinsens Ejland meget dominerende i forhold til den ellers betydelige Nügssuaq Halvø, samt at Umanak Ø og Ubekendt Ejland er tegnet betydeligt større end i virkeligheden.

På sine mange rejser i båd i distriktet i det dobbelte øjemed at undervise grønlænderne og indhandle skind, blev han svækket af kulde og brystmerter, hvortil kom sorgen over så megen modgang og over at se sit livsværk gå til grunde nu ved sin forestående hjemrejse.

Hans tapre hustru bistod ham troligt ved at tilse pakhuset, når han og deres ufortrødne søn Niels, der førte koloniens anden båd, var borte fra hjemmet.

Kongens stilling til den grønlandske mission og den dertil knyttede handel var imidlertid skiftet, hvilket skyldtes både Hans Egedes indtrængende bønner og hans embedsbroder, missionæren Ole Lange's varme udtalelser ved en audiens hos majestæten.

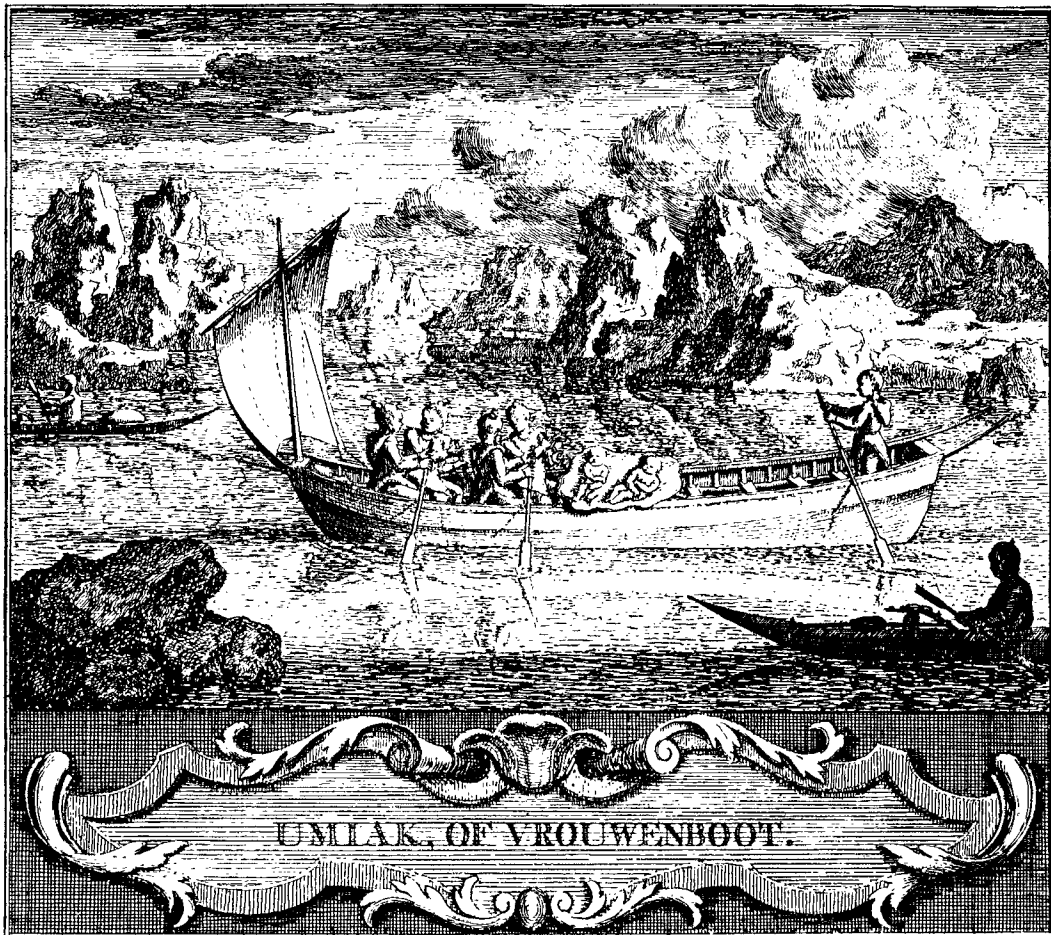
Umiddelbart efter gav kongen befaling til Søetatens Generalkommissariat om, i samråd med Missionskollegiet at forhandle med forstandige købmænd, hvorledes sagen kunne iværksættes. Efter at forskellige betænkninger var indgået, befalede kongen i marts 1732 kollegiet og kommissariatet at træde sammen med nogle af de bedste købmænd i hovedstaden for at drøfte spørgsmålet om, hvorvidt missionen kunne fortsættes med held, om missionen og handelen kunne støtte hinanden gensidig, om størrelsen af udgifterne ved dette dobbelte foretagende, samt endelig om købmændene ville partificere deri. Der indløb besvarelser fra 3 af byens mest ansete købmænd, blandt hvilke var Jacob Severin.

Denne foretagsomme og iderige mand kom til at spille en fremtrædende rolle i Grønlands historie. De midler, han fik ved sit ægteskab med en enke efter en velstående islandsk købmand og endnu mere hans driftighed og dygtighed, bragte ham hurtigt i anseelse indenfor stadens købmandsstand. Severins opfattelse gik ud på, at missionen kunne og burde fortsættes, og at den ville kunne bestå jævnsides med handelen til gensidig støtte. Han anslog udgifterne ved påtænkte loger eller handelsstationers oprettelse langs Grønlands kyst, transport af nybyggere og bygningsmaterialer til 12–16.000 rdl. én gang for alle foruden et årligt tilskud fra staten til missionens opretholdelse. Han sluttede sin betænkning med følgende fyndord:

„I alle Tiders Historie over Alverden kan der aldrig nævnes et Eksempel som dette paa saa redelig og kristelig en Negoce.“

Ved kgl. Brev af 4. Marts 1733 blev der givet Hans Egede tilsagn om at måtte forblive endnu et år i landet, og der udstedtes ordre til udrustning af et skib med fornøden proviant, handelsvarer og materialer, ligesom kongen tilkendegav Egede sin beslutning om at ville støtte missionen med 2.000 rdl. årligt.

I sommeren 1733 lod Severin et af sine skibe rekognoscere hidtil ukendte havne og steder i Grønland, nordligst til midtvejs i Vaigattet, sydligst til Pâmiut (Frederikshåb). De fremtidige hande­lers håb var hovedsageligt trafikken i Disko Bugt, hvor der var den største samling af grønlændere langs hele kysten fra Kap Farvel.

En vestgrønlandsk konebåd. (Fra Historie van Groenland af David Cranz 1767).

Det sikreste og bedste middel til at afvænne de indfødte fra at handle med de fremmede var at anlægge en missions- og handelsstation i Disko Bugt med handelsvarer til de billigste priser. Havde man samlet al indhandel her, ville de fremmede også opgive deres handel sydpå. For indretning af den ny koloni med huse, kost, lys og varme for to missionærer og øvrige mandskab og for vedligeholdelse af den fra Håbets Ø til Godthåb overflyttede koloni betingede Severin sig i de første 3 år 3.000 rdl. årligt og derefter i de 3 følgende år 2.000 rdl.

Til leder af missionen i Disko Bugt havde Severin udset Povl Egede. Hvis missionen skulle vinde nogen lykkelig og fuldkommen fremgang, var det nødvendigt at indrette flere loger syd og nord for Godthåb.

I maj 1734 åbnede Severin besejlingen med at opsende 3 skibe til Grønland. At alt nu var lagt i enkelt mands hånd og ikke i et interessentskabs, måtte vække Hans Egedes store betænkelighed, tilmed da vanskelige, næsten håbløse forhold herskede i landet, idet en koppeepidemi, hidført af den fra København tilbagevendte grønlander, i vinterens løb havde bortrevet 1200 mennesker i området 20 mil nord og 10 mil syd for kolonien, hvorved de nærmeste og bedste handelspladser var lagt øde. Niels Egede overtog nu kolonien.

Alle tre skibe mødtes i Disko Bugt, og efter at man havde fundet en havn og plads til kolonien, og våningshuset var rejst, indviedes kolonien under navnet *Christianshåb* ved en gudstjeneste.

Ud fra en dyb og ægte religiøs overbevisning tog kong Christian VI sig af de gejstlige sager, og det skyldtes hans initiativ, at den grønlandske mission i 1734 blev oprettet, før Hans Egede forlod landet.

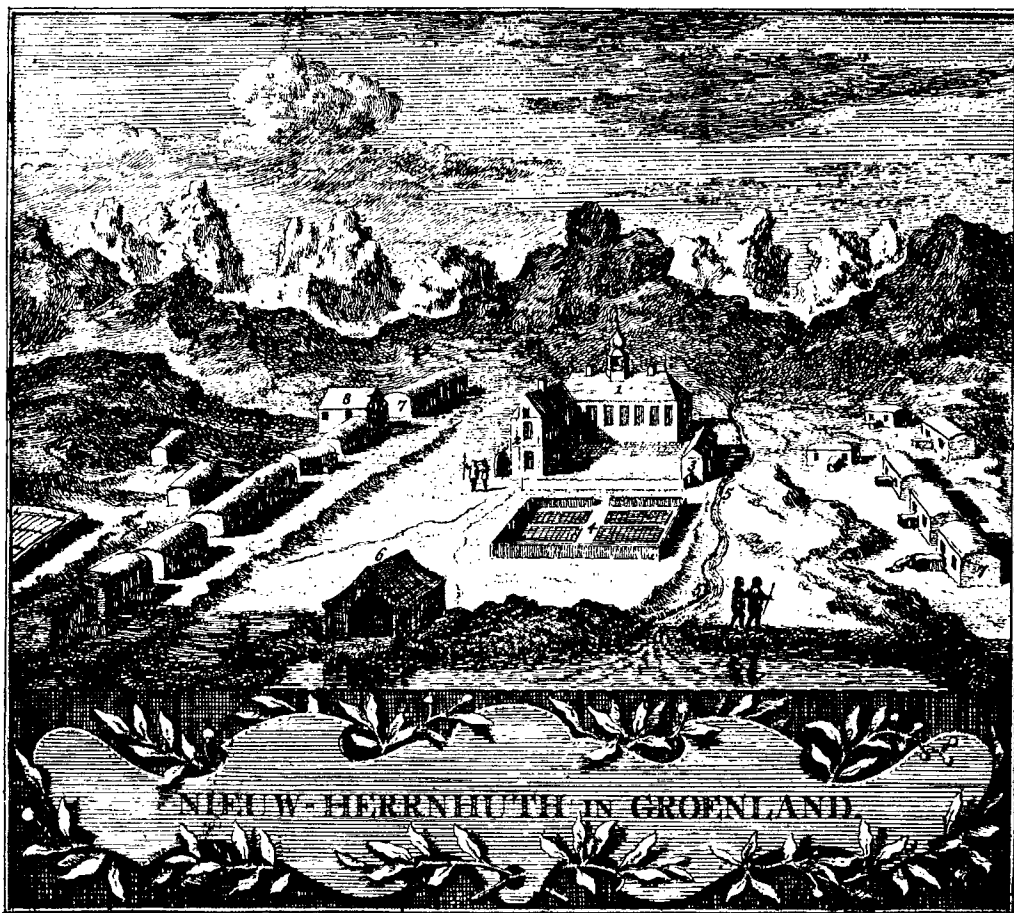
Det første års resultater virkede meget nedslående på Severin, idet besejlingen alene bragte ham et tab på 5.000 rdl., men de oplysninger, han modtog fra kolonierne i 1735, rejste dog hans sunkne mod noget. Der var allerede flyttet 30 grønlandere til Godthåb, og det gav løfte om, at kolonien i løbet af få år ville rejse sig igen.

Christianshåb viste sig efter handelsbetjentenes udsagn at være det bedste og mest rentable sted i Grønland, idet grønlanderne flittigt besøgte kolonien for at afsætte deres handelsvarer og var ivrige efter at høre Guds ord. Der havde vist sig adskillige fartøjer i bugten, de fleste hollændere, enkelte fra Hamborg og Altona. Hollænderne fremturede i deres overgreb på grønlanderne, navnlig ved at fratage dem deres spæk eller byde dem, hvad de selv fandt for godt. Forgæves havde man foreholdt dem ordlyden af plakaten af 1720. Severin bønfuldt derfor kongen forhandle med Generalstaterne om at give de hollandske købmænd, som endnu udrustede skibe til Grønland, påbud om at afholde sig fra handel med grønlanderne, som boede indenfor en grænse af 10 mil på hver side af de allerede oprettede kolonier, og dem der i fremtiden måtte blive anlagt.

Endvidere androg han om, at der næste sommer måtte blive opsendt et lille armeret fartøj til Disko Bugt. Det var hans hensigt at anlægge en sommerloge for missionærerne 7–8 mil nord for Christianshåb, omtrent ved hollændernes Makelijk Oud (Jacobshavns Bugt), nord for Isfjorden, hvor de fleste grønlandere opholdt sig om sommeren. Her kunne missionærerne begynde deres undervisning og overtale beboerne til at tage fast ophold ved kolonien om vinteren. Desuden agtede han at anlægge en lignende sommerloge på Bonke Eilænder, d. v. s. det nuværende Egedesminde.

Som bekræftelse på det Jacob Severin givne monopol opsendtes i 1736 fregatten *Blaa Heyren**, kaptajn B. de Fontenay, til Disko Bugt for at beskytte kolonien dér

* Bygget 1734, havde 18 kanoner og 81 mands besætning.

Ny-Herrnhut ved Godthåb. (Fra Historie van Groenland af David Cranz 1767).

og hævde kongens ret til landet. Nord for Godthåb satte han efter 4 hvalfanger-skibe, præjede dem og forkyndte kongens befaling. Det samme gjorde han ved en hollænder, der havde handlet med de indfødte i Sydøst Bugten, ligeså med to andre, der var kommet ind i Makelijk Oud.

Ved rygten om orlogsmandens nærværelse i farvandene forlod de fremmede skibe Disko Bugt og søgte op i det neutrale Vaigat.

På Jacob Severin's begæring sendte kongen i marts 1737 atter *Blaa Heyren* til Grønland under kommando af kaptajnløjtnant H. I. Wodroff. Instruksen pålagde ham at gå direkte til Disko Bugt, hvor han skulle anløbe Klokkerhuk, Makelijk Oud og Sand Bay (bugten syd for Clauthavn), og der advare de hollandske købmænd, under straf af konfiskation, mod at drive nogensomhelst handel med grønlanderne,

som boede indenfor en radius af 10–15 sømil nær Christianshåb. Derefter skulle han besejle landet sydefter og holde alle havne indenfor dette område fri for fremmede handelsmænd.

Alle hvalfangere og købmænd i Davis Strædet skulle han i henhold til plakaten af 1720 advare mod at fratage grønlænderne deres fangst, og i tilfælde heraf, da beslaglægge de røvede produkter.

Wodroff's energiske optræden affødte en klage fra de hollandske myndigheder til den danske regering, idet de hævdede, at hvalfangerne i mere end et halvt århundrede havde drevet handel på Grønland, og at Wodroff uberettiget havde hindret dem i deres næring. Denne i en ret truende tone holdte note imponerede dog ikke den danske regering, og da en hollandsk skipper mod forbudet handlede på Christianshåbs Grænser, blev hans fartøj uden videre opbragt af et af Severin's skibe.

Da en dag midt i maj et af Severin's skibe, en pinke, lå til ankers ved Kronprinsens Ejland, ankom en hollandsk galease, hvis skipper, Pieter Molenaer, opfordrede den danske fører til at aflægge ham et besøg om bord. Hollænderen spurgte, om de danske var venner med hollænderne eller ikke. Hertil fik han det svar, at såfremt nogen havde drevet eller agtede at drive handel indenfor koloniens grænser, havde de danske skippere ordre til at erklære vedkommende skib og ladning for prise. Udæskende svarede Molenaer, at det skulle koste menneskeliv, og derefter satte han kursen mod Christianshåb. Undervejs fik han følge af 4 hollandske skibe, der alle gik til ankers ved Jacobsholm. Ved synet af denne eskadre blev grønlænderne overalt i Sydost Bugten grebet af panisk skræk, og alle, der året før havde været vidne til det hollandske skibs opbringelse, flygtede.

Niels Egede blev underrettet og gik over land ud til skibene, hvor han blev modtaget med fuld honnør, dog ytrede de hollandske skippere deres fortrydelse over den medfart, deres kammerater havde fået året før, og erklærede, idet de viste ham deres kanoner og andre våben, at de i tilfælde af angreb ville forsvare sig til det yderste.

Et par dage senere løb den hollandske flotille op til Makelijk Oud midt i koloniens område, hvor de forefandt Severin's 3 skibe, af hvilke skipper Niels Fyneboe førte den armerede Galioth, der lå til ankers med vajende kongeligt flag og vimpel. Efter skik og brug affyrede han et kanonskud som opfordring til hollænderne om at komme om bord i hans skib, hvad de dog ikke efterkom, men blot hejste det hollandske flag.

Overkøbmand Fersleff holdt derefter råd med de tre danske skippere, og man enedes om at sende underkøbmand Hjort med fire mand ud til de hollandske skibe for at spørge dem, efter hvis ordre de havde overskredet koloniens grænser for at handle. Forespørgslen, om de med det gode ville forføje sig bort fra koloniens han-

Isfjælde i Melville Bugten. (Fra Arctic Explorations af dr. Kent Kane 1856).

delsgrænser, besvarede de med, „At det ville ikke ske, førend de skulle gå ud af kampen som splinter.“

Severins skibe lagde sig derefter ud for havnen for at hindre hollænderne i at løbe ud. Lidt over midnat affyrede skipper Fyneboe et skarpt skud, og da hollænderne ikke reagerede, åbnede han kanonaden mod skibene og fortsatte dermed i fem kvarter. Da havde de hollandske skibe lidt betydelig skade, bl. a. fik det yderste skib 2 kugler gennem skibssiden og et midt i stormasten.

Da hollænderne hidtil ikke havde givet mindste tegn fra sig, hejste de omsider flaget, som dog straks efter blev strøget og af Severin's folk opfattet som tegn på overgivelse. De 4 hollandske skippere kom nu om bord i Severin's galej, hvor de hollandske skibe erklæredes for prise, og alt skulle afleveres i den danske galej. Skibsbesætningerne, ialt 44 mand, blev sat i land, og da ingen ville tage hyre i de danske skibe, fik hvert skibs mandskab overladt en chalup med en måneds proviant, for at de selv derefter kunne opsøge deres landsmænd i Strædet og på den måde komme hjem.

Forsynet med mange gode varer fra de opbragte skibe, begav Severin's lille eskadre på 5 skibe sig hjem i juli og nåede velbeholdne Danmark.

For at spare staten for de store udgifter ved udrustningen af et orlogsskib og dets opsendelse til Grønland, tog kongen mod Severin's tilbud om selv at ville udruste og bekoste udsendelse af dertil egnede skibe. Der meddeltes derefter Severin defensionsfrihed for hans til Grønland udsendte skibe, i hvilket øjemed der derfor medgaves

hvert af dem kongeligt flag og vimpel, som dog kun måtte hejses indenfor koloniens handelsområde, samt når en kanon affyredes enten for at forsvare eget skib eller landets befolkning.

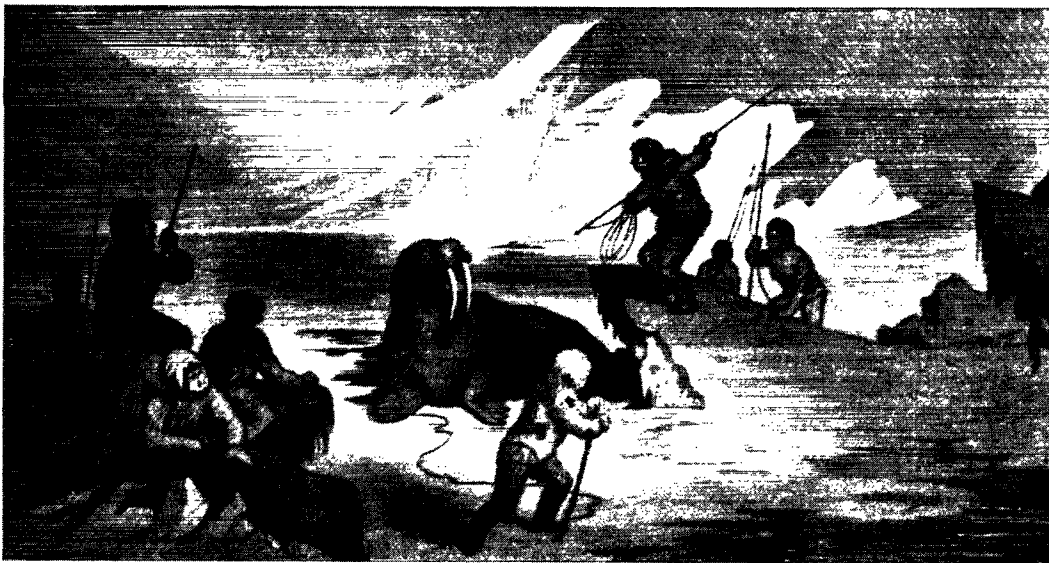
I den anledning beordrede admiralitetet søtøjhuset til at udlevere Severin „til det grønlandske Væsens Sikkerhed“ 10 kanoner og dertil hørende kugler og skråsække med forpligtelse til at tilbagelevere beholdningerne ved slutningen af hvert års togter.

Severin indsendte i januar 1741 forslag til kongen om anlæg af 2 nye kolonier, den ene mellem Christianshåb og Godthåb og den anden mellem Godthåb og Kap Farvel, hvor der begge steder opholdt sig mange grønlandere. Endvidere skulle der opføres et hus 5-6 mil fra Christianshåb, hvor missionæren med nogle af ham oplærte kateketer kunne undervise grønlanderne om sommeren. Kongen approberede forslaget og meddelte Severin, at den ham givne oktroj på besejling af Grønland måtte udstrække sig til 15. marts 1750.

Endnu samme sommer rejstes ved Clauhavn et hus, der ikke alene tjente som logi for missionæren, men også som opholdssted for handelsbetjentene på deres togter. Endvidere anlagdes samme år ved bugten Makelijk Oud en loge, der til ære for Jacob Severin kaldtes *Jacobshavn*.

Fra 1736-43 virkede Niels Egede både som købmand og missionær ved Christianshåb, hvor han med sit nøje kendskab og kærlighed til grønlanderne prægede livet ved kolonien og fremmede handelstrafiken i Bugten. Bygningerne udbedredes ved hjælp af materialer fra 2 af de ved Makelijk Oud opbragte hollandske skibe, der viste sig uanvendelige og derfor måtte ophugges. I 1740 anlagde han et batteri med 4 kanoner, som skulle imponere hollænderne, og endvidere rejstes en større flagstang „til det store flag“ for derved at manifestere Danmarks overhøjhedsret over Disko Bugten. Der udførtes handelstogter langs kysten, mod syd til det nuværende Egedesminde og mod nord til Jakobshavn, Klokkehuk og videre op i Vaigattet. Allerede i marts lagde købmanden ud for at komme evt. hollændere i forkøbet, og han indhandlede spæk, sæl-, rendyr- og ræveskind mod de af grønlanderne eftertragede varer, nemlig lærred og uldtøj, kedler, jern- og kramvarer. De ofte besværlige togter lettedes ved opførelse af pakhuse, især på Jacobsholmen, hvor han traf ca. 1000 grønlandere, der glade modtog ham med sang og dans. I Christianshåb var ansat ikke mindre end 15 danske i tjeneste.

Efter at have ladet kysten undersøge syd for 62° anlagde Jacob Severin i sommeren 1742 ved Pâmiut den indtil da sydligste koloni, som ved kongelig resolution kaldtes *Frederikshåb* efter kronprinsen. Besejlingen af kolonien var i de første år forfulgt af alle mulige uheld. Skibet, der bragte de første kolonister til stedet, forliste totalt på hjemrejsen. Det andet skib, medførende materialer til kolonien, måtte overvintre i Norge, og i 1744 var skibet så uheldig at støde på et isfjæld ca. 8 sømil fra kolo-

Grønlandere på hvalrosfangst i Melville Bugten. (Fra Arctic Explorations af dr. Kent Kane 1856)

nien. Det sank så hurtigt, at mandskabet med besvær nåede at komme i redningsbåden. Under stort besvær arbejdede de sig op til Godthåb i begyndelsen af maj, men her savnede man proviant og rådede dem derfor at søge op til Christianshåb, der mentes at være bedre forsynet, og herfra vendte de hjem om efteråret. 4 år senere blev det skib, der skulle have besejlet kolonien, af isen hindret i at løbe ind, hvorfor 100 fade spæk måtte blive liggende. Lars Dalager var koloniens første købmand.

Som følge af disse og andre genvordigheder indgav Severin ved årets udgang en fremstilling af de store tab, han havde lidt, og som nødte ham til at opgive besejlingen af Grønland, men tilbød dog at fortsætte til oktrojens udløb i marts 1750.

Der var i Severins forhold til Grønland ikke så lidt idealisme og human følelse, og da Hans Egede i 1736 sjælelig og legemlig nedbrudt vendte tilbage til Danmark, fandt han hos Jacob Severin husly og varm deltagelse, ligesom Povl Egede berømmer den venlighed og gæstfrihed han og de grønlandere, der i 1740 kom med ham til Danmark, mødte hos den ejegode mand på Dronninglund.

Jacob Severin har i Grønlands historie krav på et godt eftermæle.

Den 15. marts 1750 overtog „Det almindelige Handelskompagni“ handelen på Grønland, og kongen tilstod handelskompagniet 5000 rdl. for det første år til Grønlands besejling og yderligere 5000 rdl. til udsendelse af forsyninger o. l. Den af kompagniet udsendte overkøbmand Geelmuyden fik af Severins betjente overgivet de 3 kolonier og logen Jakobshavn. Handelen var overalt i forfald, og der tilføjedes den

stadig skade af de fremmede købmænd og de stedlige betjentes snighandel. Værst stod det til ved Frederikshåb, som var forladt af handelsbetjentene og kun var beboet af missionæren og hans medhjælper, hvorfor handelstogterne var indstillet. Det samme var tilfældet ved logen i Jacobshavn og Christianshåb samt missionshuset i Isfjorden.

Hvis Geelmuydens beretning ikke har været for pessimistisk, var det just ikke særlige gunstige vilkår, kompagniet overtog Severins bo på i Grønland. Lars Dalager har givet rystende skildringer af forholdene. Grønlændernes afhængighed af den stedlige købmand og hans folk havde efter hans mening en stigende nedgang i social og økonomisk henseende til følge. Handelsdirektionen havde på grund af det ilde ry, Grønland havde for sin isolerede beliggenhed og sit strenge klima, vanskelighed ved at få duelige folk op til landet. En skildring af forholdene ved Frederikshåb fra årene 1754-55 efter Dalagers hjemgang giver et mørkt billede af livet ved en koloni på den tid.

Omsider følte kompagniet sig økonomisk stærk nok til at iværksætte anlæg af nye handelsstationer på de steder, Hans Egede, Claus Enevold Paars* og Severin gang på gang havde foreslået. Det besluttedes derfor i 1754 at anlægge 4 nye loger, en ved Sakkame (Sârqaq) nord for Jacobshavn, en i Isôrtoq (hollændernes Sydbay) samt en loge ved Søndre Fiskenæs som mellemstation for de lange søtogter mellem Godthåb og Frederikshåb.

I april skrev handelskompagniet til købmand Carl Christopher Dalager: „Vel lykkelig Ankomst til Sakkame som herefter faar det Navn *Rietenbenck*, efterser I strax om Stedet, som afvigte Aar blev recognosceret, er det beqvemmeste til at sætte Colonien paa, thi om et bedre fandtes, som kunne betragtes som mere beqvem, da tillades det Eder samme at udvælge, dog med den Restriction, at Colonien for ingen Deel lægges sydligere, men vel, om gjørligt er, noget længere nordpaa“.

Det følgende år modtog Dalager en skrivelse, hvori handelskompagniet udtalte sin tilfredshed med stedets beliggenhed, og at det havde tillid til, at han ville handle til bedste for kompagniet „Ligesom vi formoder, at I anvender Flid og Stræbsomhed til at udbrede Handelen til dens yderligere fremgang og animerer Grønlænderne med Familier at nedsætte sig i Colonien, saaledes at Stedet maa blive folkerigt og mere profitabelt“.

I sommeren 1755 anlagde Anders Olsen på den af ham året før udvalgte plads på vestsiden af en stor ø umiddelbart nord for Evighedsfjordens munding kolonien *Sukkertoppen*, dog ikke på sin nuværende beliggenhed, men ved *Kangâmiut*. Når kolonien fik navnet Sukkertoppen, skyldtes det, at den blev opkaldt efter en ca. 7 km nord for liggende ø med spidse fjældtoppe, af hollænderne kaldet *Zuickerbrood*. I

* Grønlands første og eneste guvernør. Han oprejste i 1728 og hjemgik i 1731.

1781 blev kolonien flyttet til sin nuværende beliggenhed kaldet Ny Sukkertoppen, hvorefter Kangâmiut blandt de danske fik navnet Gamle Sukkertoppen, indtil stedets gamle navn efterhånden vandt hævd. Anders Olsen styrede med stor dygtighed og nidkærhed kolonien indtil 1773.

Den af Handelskompagniet i 1756 udstedte instruks om anlæg af en loge ved Sydbay (Ukivik) efterkom købmændene Jørgen Holm og Anders Olsen. Niels Egede foreslog at kalde den ny loge *Holsteinsborg*, hvilket bifaldtes af Handelsdirektionen i 1760. Året før havde Niels Egede opført en bygning ved Amérdoq nedenfor Præstefjældet. Imidlertid flyttedes kolonien 3 år senere til sin nuværende plads bibeholdende navnet Holsteinsborg.

Efter at købmand C. C. Dalager i 1756 havde rekognosceret et sted på grænserne af den såkaldte Stikkender Jacobs Bugt (den nuværende Umanakfjord) besluttedes det at anlægge en koloni eller en loge, der kunne hæmme snighandelen på denne strækning. I henhold hertil anlagde Købmand Johan Henrik Bruun på Nûgssuaq-halvøens sydvestlige spids, ved Vaigattets nordlige del, kolonien *Nûgssuaqs Forsøg*. Anlægget heraf var forbundet med store anstrengelser og vanskeligheder, der medførte alvorlig sygdom for de tapre pionerer. Stedet viste sig snart at være uheldigt valgt på grund af det barske klima og den store afstand fra øvrige grønlandske bopladser, hvis befolkning foretrak at handle med hollænderne, som gav bedre køb end de danske.

Allerede i 1760 fik købmand Bruun besked om straks efter skibets ankomst i en chalup at foretage en rekognoscering i den store fjord for at udsøge et bedre sted for kolonien. Året efter vedtog direktionen efter Bruun's forslag at flytte kolonien til den store ø *Umanak*, hvor der boede mange grønlandere og fandtes to gode havne. Først 3 år senere lykkedes det at få kolonien oprettet på det nye sted. Hollænderne tilføjede dog længe de danske stor skade, men købmanden beflittede sig på at fremskaffe de samme varer hjemmefra, som grønlanderne fortrinsvis tiltuskede sig hos hollænderne. En gene var det, at vinterisen lå længe, og den korte sommer tillod ikke afhentning af produkterne over så store afstande. Hvad der gav stedet opsving var garnfangsten, som koloniens fortjente anlægger forsøgsvis udførte i 1763, og som hurtigt udviklede sig til en indbringende virksomhed.

Samtidig med beslutningen om anlæg af Nûgssuaq bestemte handelsdirektionen sig til at anlægge en koloni på øen Mannik (Manermiut) midt imellem Sydbay og Christianshåb med det store opland: Kronprinsens Ejland, Hunde Ejland og Vester Ejland norden for og Rifkol med andre fangstpladser sydpå.

Niels Egede anlagde i sommeren 1759, 5 sømil nord for Nordre Strømfjord (hollændernes Rommelpotten) ved bugten Eqalugssuit, den ny koloni, udmærket ved et bekvemt indløb, rige lakseelver, god lejlighed til hvalfangst om foråret og stor

hvalrosfangst. En grønlander, som hollænderne året før havde ført med sig til Europa og nu bragt tilbage til hjemstedet, kunne fortælle sine landsmænd, hvilken magt hollænderne havde til at tvinge dem, havde gjort grønlanderne på Kronprinsens Ejland og Vester Ejland så skrækslagne, at de flygtede til den ny koloni, hvor Niels Egede optog dem.

Egede udbad sig at måtte kalde kolonien *Egedesminde* til erindring om sin fader. Direktionen udtalte i 1760, at den hellere havde set, at kolonien var bleven opført 6–8 mil nordligere, og således var kommet til at ligge midtvejs mellem Søndre Strømfjord og Kronprinsens Ejland. Forøvrigt billigede man navnet Egedesminde,* men forbeholdt sig iøvrigt selv at navngive handelsstederne.

Købmand J. P. Dorf, der i 1761 havde afløst Niels Egede som bestyrer af kolonien, fremhævede stærkt ulemperne ved dens beliggenhed i udkanten af det 30 mil lange distrikt, og direktionen bifaldt derfor Dorf's forslag om at flytte kolonien til Ausiat. *Ny Egedesminde*, som den nu kaldtes, var længe om at blomstre op på grund af anlæget af Godhavn og de fremmede købmænds indgreb.

I April 1773 skrev handelskompagniet til købmand J. P. Dorf i Egedesminde om efter hans forslag at anlægge en loge på Disko: „idet vi have taget i Betragtning, hvad han melder om Hollændernes Snighandel og deraf flydende Skade for Compagniet, og for at forekomme sligt have vi efter hans Forslag resolveret at anlægge en Loge paa Disco, hvortil Skibet Lovisenborg medbringer de fornødne Requisita. Til at forestaa samme Handel have vi beskikket Hr. Sandgreen ved Holsteinsborg som Ober-Assistent, og til Under-Assistent hans Søn Carl Dorf med 40 Rdl. aarlig Gage. Saa følger og 1 Tømmermand, 1 Bødker og 1 Arbejdskarl med Skibet til bemeldte Loges Besætning. Nu recommendere vi hannem, der saa ofte har recognoscet paa Disco, at have Omsorg for at Logen bliver sat paa det fordelagtigste Sted saavel i Henseende til Handelen, som til at forekomme Hollændernes utilladelige Handel samt paa et Sted, hvor der er en sicker og bequem Havn, og vi venter da derom Efterretning.“

Den svenskfødte Svend Sandgreen havde tjent og lært neden fra, og han styrede da også *Godhavn* med megen dygtighed. Med stort held havde han drevet hvalfangst med såvel danske som grønlandere, og han foreslog derfor opsendelsen af hvalfangere, skibe som købmanden kunne følge med chalupper og konebåde, når havnen var isfri i midten af juni.

Logen *Jacobshavn* havde udviklet sig så stærkt, at den nu var beboet af 600 grønlandere, og hvalfangsten her havde givet så rigt udbytte, at befolkningen opmuntret af præsten satte en produktindsamling i gang (spæk og barder) for af disse midler at opføre en kirke. Anlægget ophøjedes til koloni i 1779.

* Stedet kom senere til at hedde Gamle Egedesminde, som det vil ses i ældre kort.

Familieliv i nordgrønlandsk eskimohytte. (Fra Arctic Explorations af dr. Kent Kane 1856).

Dalagers projekt i 1768 om oprettelsen af en koloni længere nordpå realiseredes året efter, da assistent Andreas Bruun i juni måned med koloniskibet rejste nordpå til Qeqertårssuaq (senere Sdr. Upernaviks Ø) og herfra undersøgte området for at finde en egnet plads. Den senere Prøvens Ø vragedes, da havnen ikke tilfredsstillende fordringerne, derimod fandt han et egnet sted ved Eequaluit på Ingnerit Halvøens nordside, hvor der opførtes et våningshus og senere 3 jordhuse, men da alle distriktets indbyggere boede længere nordpå, var Bruun klar over, at stedet ikke egnede sig. Omsider havnede han på en større ø kaldet Opernavik, hvor der fandtes havn, vand, tørv og ler, og da der opholdt sig mange grønlandere i området, valgte han stedet til den endelige koloniplads.

Året efter afløstes han af Dalager, men Bruun vendte i 1771 tilbage og flyttede kolonien til *Upernavik*. De gode forhåbninger, man nærrede til den nye koloni, syntes ikke at gå i opfyldelse, og i 1788 ønskede direktionen besked om, 1) hvor vidt der sundhedsmæssigt kunne gøres noget for europæerne, 2) om det kunne lykkes at overvinde befolkningens træghed, og 3) om grønlanderne med større fordel ønskede at flytte til Umanak.

Under skiftende forhold, hvor man bl. a. havde forsøgt at få distriktet inddraget under Umanak, genoprettedes handelen i 1823 som et udsted under Godhavn for endelig i 1826 påny at blive et selvstændigt kolonidistrikt.

I maj 1773 anmodede handelskompagniet købmand Anders Olsen i Sukkertoppen om at foretage en rekognosceringsrejse syd for Frederikshåb for at finde et bekvemt sted til anlæg af en koloni, bl. a. anbefaledes Ûnartoq.

Kompagniet tilstod ham 150 rdl. årlig samt „en raisonable Douceur, naar dette Forsøg, som vi haabe ønskelig udfalder.“ Hans søn skulle have 30 rdl. årlig samt en portion proviant lige med andre arbejdskarle. Til transporten fra Sukkertoppen til Frederikshåb måtte han medtage den ved Sukkertoppen værende, så godt som nye båd, eller om han ønskede det anskaffe sig grønlandske fartøjer på kompagniets regning. Til Frederikshåb var der udsendt proviant og andre fornødenheder til rekognosceringsrejsens udførelse samt så mange materialer, „som han til det første Aar til en liden Bolig behøver. Forladende os fuldkommen paa hans bekjendte Redelighed og Omsorg for Compagniets sande Bedste, skal det være os kjært endnu i Aar at faae nogen Efterretning om eet forventende godt Udfald og til næste Aar at faae en omstændelig Efterretning derom og Bekræftelse derpaa.“

Den 7. April 1775 svarede handelskompagniet, at det havde været det en særdeles fornøjelse at erfare, at han såvel som hans søn og deres 2 ledsagere lykkeligt havde fuldført den påtagne rekognosceringsrejse med så gode resultater.

„Ligeledes er det os kært, at han omtrent paa den Høyde har opdaget et reent og beqvemt Indløb til en god og sikker Havn med flere fornødne Beqvemmeligheder til en Colonis Anlæggelse der i Egnen saavel som, at han i Henseende til de mange sammesteds sig opholdende og længere Syd fra kommende Grønlændere har det bedste Haab om en fordeelagtig Handel i Tiden.

Vi have altså i Betragtning af disse hans Efterretninger resolveret for det første nu i Aar at udsende det fornødne til en lille Loges Anlæg saavel som nogle Handelsvarer og andre Fornødenheder, hvilket Alt han vil modtage af nærværende Skipper M. Samsing Alling førende Hukkerten „Island“, hvorhos han dog måtte agte, at Logen oprettes saavidt mod Syden, som Omstændighederne befindes at tillade, da vi ellers ikke betvivle, at han som en i Landet gammel kyndig Mand, medens han har opholdt sig der i Egnen, ikke efterlader nøje at undersøge og overveje samt derefter med mueligste Skjønsmhed at vælge det beleyligste sted til dette Anlæg, saavel i Henseende til god Handel, reent Indløb og sikker Havn som og de flere udfordrende Beqvemmeligheder.“

Kolonien fik navnet *Julianehåb* efter enkedronning Juliane Marie.

Grønlands kolonisering, der strakte sig over ca. 75 år i det 18. århundrede, har været stærkt hæmmet af hollændernes og andre fremmede købmænds og hvalfangeres

nærværelse i handel med grønlænderne, som ganske naturligt var ivrige efter at få de bedste og billigste varer for deres afsatte produkter.

Således beretter assistent Peder Klingenberg, „som er af en smuck Familie udi Bergen og till Assistents Tieneste i Godthaab,“ da han den 17. oktober 1728 kom tilbage fra sit handelstogt sydpå, „at han paa et Sted 11–12 Mil Syd for Godthaab, kaldet Tungane, ved Søndre Fiskefjord hos de derboende Grønlændere havde set Overflod af hollandske Varer. Alene i eet Hus talte han over et Dusin nye Messingkedler af forskellige Sorter, en Mængde maledede „Ryssebakker“, Tinskaale, brogede Skjorter, Bukser, Trøjer, Hatte, adskillige Tømmermandsredskaber, ja endog Tekopper og andet Smaatøj i Mængde, hvilket hang i Grønlændernes Huse til Prydelse ligesom i en Krambod. Da de saaledes var forsynet med Kramvarer for lange Tider, kunde han ikke komme til at handle med dem, saa meget mindre, som de foregav at have bedre Varer end hans.“

Den indsats, pionererne øvede i Grønland, tjener dem til ære. Den største fortjeneste tilkommer dog Hans Egede, der med sin tapre hustru den 3. juli 1721 satte foden på land på en lille, sludfuld ø for at påbegynde et uegennyttigt kolonisationsarbejde og forkyndelse af kristendommen. I samfulde 15 år holdt de ud deroppe og trodsede alle tænkelige genvordigheder, bl. a. under den store koppepidemi, der i 1733–34 hjemsøgte landet. Her udviste de en sjælden karakterstyrke under udøvelsen af en barmhjertighedsgerning, for hvilken Gertrud Rask blev offer.

Deres navne hører til de ypperste i Grønlands historie.

BENYTTET LITTERATUR:

- Dr. phil. Louis Bobé: Grønlands Guvernør Claus Enevold Paars og Kolonien Godthaabs Grundlæggelse.
Hans Egede: Relationer om Grønland.
Meddelelser om Grønland, Bind 60 & 61.
H. G. Garde: Efterretninger om den danske og norske Sømagt.